

สุภาสิตอิศรญาณ

นำเสนอเมื่อ : 3 ก.ค. 2551

สุภาสิตอิศรญาณ เป็นพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศรญาณ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนเป็นคำประพันธ์ประเภทเพลงยาว จึงได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เนื้อหาของสุภาสิต มีข้อความที่เป็นที่นิยมแพร่หลาย อยู่มากแห่งด้วยกัน และมีลักษณะของวิถีชีวิตไทย อยู่อย่างเต็มเปี่ยม จึงทันสมัยอยู่เสมอในยุคปัจจุบัน

ค อิศรญาณชาญกลอนอักษรสาร

เทศนาคำไทยให้เป็นทาน
สำหรับคนเจ้าจิตจริตเวลา
ต้องหาม้ามโนมัยใหญ่ยาวรี
ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ
ผู้ใดดีต่อยากอกิจ
สิบตีก็ไม่ถึงกับกึ่งพาล
รักสั้นนั้นอย่าให้รู้อยู่เพียงสั้น
มิใช่ตายแต่เขาเราก็ตาย
อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย
อย่างนอนเปล่าเอากระจกยกออกมา
เห็นต่อหลักปักขวางหนทางอยู่
เห็นเต็มตาแล้วอย่าอยากทำปากบอน
ค่อยดำเนินตามได้ผู้ไปหน้า
เอาหลังตากแดดเป็นนิจคิดคำนวณ
เพชรอย่างดีมีค่าราคายิ่ง
ต่อผู้ดีมีปัญญาจึงหาหรือ
ของสิ่งใดเจ้าว่างามต้องตามเจ้า
จำไว้ทุกสิ่งจริงหรือเท็จ
เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า
อยากไซ้เขาเราต้องกมประนมกร
เป็นบ้ำจันนิยมชมว่าเอก
อ้นยศศักดิ์มิใช่เหล่ามาแต่พอ
บ้างโลดเล่นเต้นรำทำเป็นเจ้า
ผีมันหลอกช่างผีตามที่มัน
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม
คนสามขามีปัญญาหาไว้ทุก
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด
ใครทำตึงแล้วหยอนผ่อนลงเอา
เป็นผู้หญิงแม่ม่ายที่ไร้ผัว
ไฟไหม้ยังไม่เหมือนคนที่จนเอง

โดยตำนานศุภอรอดสวัสดิ์
ด้วยมัวเมาโม้หมากในชากผี
สำหรับซึ่งเป็นม้อาชาไนย
น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอ้อชมาลัย
รักกันไว้ดีกว่าชิงระวีการ
ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
เป็นชายชาญอย่าเพื่อคาดประมาทชาย
รักยาวนานอย่าให้เย็นเกินกฏหมาย
แหงนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
น้ำตาลย่อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน
พิเคราะห์ดูควรทิ้งแล้วจึงถอน
ตรงเสียก่อนจึงค่อยทำกรรมทั้งมวล
ใจความว่าผู้มีคุณอย่าหุนหวน
รู้ถึถ้วนจึงสบายเมื่อปลายมือ
สงให้หลังจะรู้ค่าราคาหรือ
ให้เขาเสียเสียว่าชายนี้นายเพชร
ใครเลยเล่าจะไม่งามตามเสด็จ
พริกไทยเม็ดนิดเดียวเคี้ยวยังร้อน
ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
ใครเลยท่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
คนโหยกเหยกรักชายนกล่าปากหนอ
ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเก่าให้เราคืน
เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชั้น
คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
ที่ไหนหลักแหลมค่าจงจำเอา
ไปพูดขัดเขาทำไม่ขัดใจเขา
นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง
ชายมักยั่วทำเลียบเทียบข่มเหง
ทำอวดเก่งกับชื่อคว่ากระไร

อันเสาทินแปดศอกดอกเป็นหลัก

จงฟังหูไว้หูคอยดูไป

หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่อโยไว้ใช้
ที่ทางปิดที่ซิดไซให้ทะเลดู

เอาปลาหมอบเป็นครูดปลาหมอบ
เขาย่อมว่าฆ่าควายเสียตายพริก

มิใช่เนื้อเอาเป็นเนื้อก็เหลือปล้ำ
อันโลกลาภบาปหนาตัดหนาเย็บ
ถึงรู้จริงนั่งไว้อย่าไขว่
ไม่ควรกล้าเกินหน้าก็อย่าเกิน

วาสนาไม่คู่เคียงเคียงเขายาก
ผีเรือนตัวไม่ดีผีป่าพลอย

แต่ไม่ใฝ่อันหนึ่งตันอันหนึ่งแขวะ
ข้างถีบอ่ยว่าเล่นกระเด็นปลิว

ล่องเท้าเล่นก็ได้ใจกลักกล้า
ต้องว่องไวในทำนองคลองทาง

ถึงเพื่อนฝูงที่ชอบพอกกันได้
พ่อแม่เลี้ยงปิดปกเป็นนกกอก

ถึงบุญมีไม่ประกอบชอบไม่ได้
บุญหาไม่แล้วอย่าหลงทะนงตน

ฯลฯ

อันคลื่นใหญ่ในมหาซาลสินธุ์
เสียงกลองดังฟังดูเพียงหูฟัง

ถ้าทำดีก็จะดีเป็นศรีศักดิ์
ความชั่วเรลลับอย่ากลับตรง

ฯลฯ

อันความเรื่องเดียวกันสำคัญกล่าว
ชาวต้มร้อนอยากระจิมค้อยโลมเล็ม

ถึงโปร่งปรูในอุบายเป็นชายชาติ
อันความหลงแม่ได้ปลงสังขาร

อย่าโอกโขยกอยู่ในโลกสันนิวาส
เหมือนเรือช่วงพวงลำในสำเนา

ฯลฯ

หลงโลกลาภบาปก็รู้อยู่ว่าบาป
ตักหาหากชักนำให้กำบัง

คนศรัทธาวาง่ายสบายจิต
คนที่ไม่ศรัทธาอูราคลอน

หาเงินติดไถไว้อย่าให้ขาด
ชาติตะปูชาติแข็งต้องแหงตริ่ง

ของสิ่งใดสงสัยให้พิสูจน์
ดูดินน้ำลมไฟให้แยกคาย

ฯลฯ

คุณกับโทษสองแบ่งแรงข้างไหน
โทษสักเท่าหัวเหาเล็กเท่าเส้น

น้ำใจเจยเห็นกรรมไม่ทำชั่ว
บวชหลบราชการหนักบวชยักเยื้อง

ฯลฯ

สัตว์ผอมฤษีพีนี้สองสิ่ง

กับคนจนแต่งอินทรีย์นี้อีกอัน

บรรพชาสามปางนางสามตัว

ไปมาผลักบ้อยเข้าเสายังไหว

เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อยุ

มันชอบใจข้างปลอบไม่ชอบดู
คนจักษุเหล่หลิวไหลพลิวพลิก

บนบกหนอสุดส่าห์เสือกกระเดือกกระดิก
รักหยอกหยิกยั บทั้งตัวอย่ากลัวเลีย

แต่หนามตำเขาสักนิดกริดยังเจ็บ
เมียรู้เก็บผัวรู้ทำพาดำเริญ

เติมที่ครูเดียวเท่านั้นเขาสรรเสริญ
อย่าเพลิดเพลินคนชังนักคนรักน้อย

ถึงมีปากเสียเปลาเหมือนเต่าหอย
พูดพล่อยพล่อยไม่ดีปากขีรว

สีเหยะเหยะดอกตะบันเป็นควันฉิว
แรงหรือหิวซังใจดูจะสู้ข้าง

แต่ว่าอย่ายกเยื้องเขาเบื้องหาง
ตบหัวผางเดียวม้วนจึงควรถล้อ

ถ้าแม่ให้เสียทุกคนกลัวคนขอ
จบแล้วหนอเหมือนเปรตเหตุด้วยจน

ต้องอาศัยคิดดีจึงมีผล
บุญชรักรักกับชังไม่ยั้งยืน

เข้าฝั่งสันสาดเข้าไปที่ในฝั่ง
ปากคนดั่งอิงจรัญยิ่งกว่ากลอง

ถ้าทำชั่วชั่วจักตามสนอง
นอนแล้วมองดูผิดในกิจการ

พูดไม่ดีแล้วก็เปลาไม่แข็งเข้ม
วิสัยเข็มเลม่นอ่ยร้อยซ้ำซ้ำ

แม่หลงมาตุคามขาดศาสนา
แต่ทว่ารูปร่างค้อยบางเบา

แต่นักปราชญ์ยังรู้ฟังผู้เขลา
เรือใหญ่เข้าไม่ได้ใช้เรือเล็ก

กิเลสหยาบยังไม่สุขข้อมทุกซัง
เอาธรรมตั้งข่มกดให้ปลดรอน

ไม่เบือนบิดแรงทำตามคำสอน
โง่แล้วอนถึงไม่ฟังก็ยั้งตั้ง

คำสิงบาทหาไม่คล่องเพียงสองสลึง
ชาติขี้ผึ้งชาติอ่อนร้อนละลาย

ไม่แกลงพูดธาตุทั้งสี่ตีใจหาย
ไล่ระบายเทีจก็แปรแท้ไม่จร

คุณถึงใหญ่ให้ผลคนไม่เห็น
ให้ผลเห็นแผ่ชานทั่วบ้านเมือง

บวชตั้งตัวตั้งใจบวชได้เรื่อง
บวชหาเพื่องหาไปบวชไม่ตรง

สามผู้หญิงรูปดีไม่มีถัน

สี่ตัวกันดูเป็นเห็นไม่งาม

ข้าเก่าชั่วเมียชังเขายังห้าม

มักเกิดเจียงเกียงแง่แสหาความ

ฯลฯ

ถือตำรามากนักซี้มักกรอบ

ออกชื่อบาปครางฮือทำเมืองอ

จิตดำรงคงธรรมไม่พล้าเพลิง

ถึงบอกลาภบาปแล้วไม่พอใจ

พระพุทธรองค์ก็ทรงชมว่าสมปราชญ์

สูคดีเบื้องหน้าถ้าเขาตาย

กระแสพุทธรูทีกว่ากระนี้

ถ้ายากจนแล้วก็คนมักยืมเขย

ว่าชะชะนักรปราชญ์ชาติสกุล

สวรคณรทที่ไหนไม่แจ่งแจ่ง

อย่าคบมิตรจิตพาลสันดานชั่ว

คบนักรปราชญ์นั้นแหละดีมีกำไร

ฯลฯ

ชั่วแต่กายวาจาย่อมปรากฏ

ชั่วในใจบังปิดไว้มืดมน

คดสิ่งอื่นหมิ่นแสนแมนกำหนด

คดของคนล้นล้ำคदन่านวล

ฯลฯ

จะผ่าไม่ให้พินิจพิศดูท่า

จะเข้าหาคนผู้ดูอาการ

ฯลฯ

คนแก่มีสู่ประการโบราณว่า

แกยศแก่วาสนาปัญญาเปรียบ

ความรู้ท่วมหัวตัวไม่รอด

เรียนวิชาไม่แมนยำคะหน้าคะเน

ทะเลน้อยเท่ารอยโคโม่ไม่ได้

หญิงขมิ้นชายปูนประมุขปน

ฯลฯ

อีกข้อหนึ่งเมืองเราขามนุษย์

ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไปมา

พุทธรแปลว่าพระเจ้าท่านกล่าวแก่

ผีตหรือถูกไม้ตรีครตราเจรจาดาม

ถ้าพุทธรองค์ไปอาศัยผี

ถ้อยที่ถ้อยพึ่งกันนั้นอย่างไร

เป็นวาจากรรมเปล่าไม่เข้าข้อ

แม่ปลั่งปากเสียศีลพลาตตินเพลง

ฯลฯ

จะคบมิตรสนทนกันมักเป็นโทษ

ทันระวังตัวที่ไหนไม่ทันคิด

ฯลฯ

ผมยาวยุ่งทั้งไว้ไม่สาหงวี

อาวุธปากกล่าวดีมีคนเกรง

ฯลฯ

ดูตระกูลกิริยาดูอกับ

ดูฉลาดเลาก็เห็นที่เจรจา

นกรกระจิบเต็มหนักหนามากกว่าแสน

ครั้นภายหลังอวดกำลังต่างถือตน

ฯลฯ

กาลิลามหยาบซ้าอุลามก

มิเสียชอบขัดสนจนจนจ่อ

ไม่นึกน้อสอเสียดเบียดเบียนใคร

สู้หลักเสียงตามภาษาอักษมาสัย

มีหาไม่อุตสำหรับรักษาใจ

บัณฑิตชาติเมธาปัญญาหลาย

ทางอบายห่างไกลไม่ไปเลย

เดี๋ยวนี้ไม่กระนั้นนะท่านเอ๋ย

ภิปรายเปรยเปรียบเทียบพูดเสียบแทง

วิบากบุญให้ผลจนต้องแต่ง

อยู่เขตแขวงธานีบุรีไค

จะพาตัวให้เสื่อมที่เสื่อมใส

ท่านยอมให้ความสบายหลายประตุ

คนทั้งหมดแมนแท้เขาแลเห็น

สิบห้าเล่มเกวียนเข็นไม่หมดมวล

โกฏล้านคดซ้อนทับพอนับถ้วน

เหลือกระบวนที่จะจับนับคดค้อม

ให้เห็นว่าแสกไหนเหมาะจะจึงเจาะขวาน

ถือโบราณถูกเดาจึงเอาคำ

แก่ธรรมาพิสมัยใจแห่งเที่ยว

แต่แก่แดดอย่างเดียวแก่เกร

เป็นคำสอดของคนเกรเกเส

ไปเที่ยวเตร่ประกอบชั่วตัวจึงจน

โดยว่าใจยังกำหนดขัดมรรคผล

ไหนจะพ้นทะเลแดงตำแหน่งเนื้อ

ยอมว่าพุทธรกับไสยตั้งใจว่า

ทั้งเจรจาคาญหูดูไม่งาม

ไสยนั้นแปลว่าผีนี้ได้ถาม

มีเนื้อความในคัมภีร์บาลีใด

ผีไปฟังบารมีที่ตรงไหน

ครั้นว่าไล่เขาก็ขัดลัทธิแรง

รู้แล้วก็นั่งไว้อย่าได้แถลง

มักระแวงข้างเป็นโทษประโยชน์น้อย

เกิดซึ้งโกรธต่างต่างเพราะวางจิต

เหตุสักนิดแล้วก็ได้ขัดใจกัน

สิ้นที่ฟังแล้วจึงมีคนข่มเหง

ยิ่งให้ปั้งเดียวถูกทุกทุกคำ

ดูทิศจับเอาที่ผลต้นพฤษษา

ดูคงคาก็ฟังหมายสายอุบล

ไม่เดือดแค้นสามัคคีย่อมมีผล

พรวนก็ขนกระหน่ำมาพากันตาย

คืนและวันพลันดับก็ลับลวง
พลันชีวิตคิดถึงรำพึงตน
อันความมรณาถ้วนหน้าสัตว์
แสนประเสริฐเลิศภาพชาติตรี

ท่านทั้งปวงจงอุตสาหากุศล
อายุคนนั้นไม่ยืนถึงหมื่นปี
แต่พระตรีสเป็นองค์พระชินศรี
ยังจรรลีเข้าสู่นิพพานเอย ๕

ที่มา หอมรดกไทย <http://203.144.136.10/service/mod/heritage/nation/proverb/index05.htm>